

همه امتیازهای این پایان نامه به دانشگاه بوعلی سینای همدان تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب پایان نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یا سخنرانی‌ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا (یا اساتید راهنمای پایان نامه) و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

دانشگاه گیلان

دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی

گروه علوم اجتماعی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته مردم‌شناسی

عنوان پایان نامه:

مطالعه انسان‌شناختی مراسم عاشورا در شهرستان اردبیل

استاد راهنما:

دکتر احمد محمدپور

استاد مشاور:

دکتر اسماعیل بلالی

پژوهشگر:

رامین شاهی‌زاده

دی‌ماه ۱۳۸۹

دانشگاه بوعلی سینا

دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی
مدیریت تحصیلات تکمیلی

تاریخ.....

شماره.....

با یاری خداوند بزرگ، جلسه‌ی دفاع از پایان نامه رامین شاهی زاده به شماره دانشجویی ۸۷۳۳۲۷۲۰۰۱ در رشته‌ی مردم شناسی دوره‌ی کارشناسی ارشد، در روز دوشنبه مورخ ۱۴۰۲/۱۰/۲۰ ساعت ۱۶-۱۴ در سالن سمینار دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی دانشگاه بوعلی سینای همدان برگزار گردید.

این پایان نامه با عنوان :

مطالعه انسان شناختی مراسم عاشورا در شهرستان اردبیل

مورد تایید هیات داوران قرار گرفت و با نمره ۱۸/۸۱ و درجه‌ی بسیار خوب به تصویب رسید.

داوران:

استاد راهنما:

دکتر احمد محمد پور

استاد مشاور:

دکتر اسماعیل بالالی

استاد داور داخلی:

دکتر اسدالله نقدی

استاد داور خارجی:

دکتر جلیل کریمی

ناظر تحصیلات تکمیلی دانشکده:

دکتر محمد کاظم نظیری

اسدالله نقدی
مدیر تحصیلات تکمیلی دانشکده
اقتصاد و علوم اجتماعی

تقدیم به:

دو مهر فروزان در آسمان زندگیم

پدر و مادر عزیزم

به پاس مهریزی‌های بی‌دریغشان

مراتب امتنان

به استظهار عنایت و حمایت استادان بزرگوارم این مجموعه را تدوین و تقدیم کردم و امید و استدعای آن دارم که از منظر:

«کار ما نیست سر زلف بتان شانه زدن این قدر هست که یک رشته به از بیکاریست»

این تحقیق را ملاحظه فرمایند و گرنه این حقیر می‌دانم که به حضور استادان دلسوز و حقیقت‌آموزی که از ائمه و ارکان جهان دانش و بینش و از فحول علمای دوران هستند جز هول و هراس هیچ متاع و مقالی نمی‌توانم تقدیم کنم. اما خدای را شکر که لسان‌الغیب فرماید:

«حافظ وظیفه تو دعا گفتن است و بس در بند آن مباش که نشنید یا شنید»

اگر ضرورت وظیفه را از زبان حافظ و اصالت تکلیف را از زبان کانت نمی‌شنیدم هرگز به خود رخصت نمی‌دادم که قلم به دست گیرم و زیره به کرمان و حکمت به یونان ببرم. با این وصف بنده شکر را با شرم می‌آمیزم و با تأثیر و تحریک این معجون از عموم استادان مگرم و محبوبم از جمله از جناب آقای دکتر محمدپور (استاد راهنمای معزز)، از جناب آقای دکتر بلالی (مدیر محترم گروه، استاد مشاور گرامی) و از دو استاد بزرگوار جناب آقای دکتر کریمی و جناب آقای دکتر نقدی (مدیر محترم تحصیلات تکمیلی) که داوری این تحقیق را با عنایت و اغماض پذیرا شدند تشکر می‌کنم و از منظر باور شخصی و اقبال و استناد به آراء عدیده‌ای از فلاسفه از جمله رأی سقراط که آموزش را تزریق حیات حقیقی می‌داند و همچنین دیدگاه مولوی که در برابری مقدار جان با مقدار آموزش می‌فرماید:

«جان نباشد جز خبر در آزمون هر که را افزون خبر جانش فزون»

حیات حقیقی خویش را موقوف به تعلیمات استادان ارجمندم می‌دانم و با اعتراف به این که پاس و سپاس این بزرگان از دست و زبان بنده بیرون است، از دست و زبان تکلیف یاری می‌طلبم و پایان سخن را نیز با اظهار امتنان محلی می‌کنم.

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی

عنوان: مطالعه انسان‌شناختی مراسم عاشورا در شهرستان اردبیل		
نام نویسنده: رامین شاهی‌زاده		
نام استاد/اساتید راهنما: دکتر احمد محمدپور		
نام استاد/اساتید مشاور: دکتر اسماعیل بلالی		
دانشکده: اقتصاد و علوم اجتماعی		گروه آموزشی: علوم اجتماعی
رشته تحصیلی: علوم اجتماعی	گرایش تحصیلی: مردم‌شناسی	مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد
تاریخ تصویب: ۱۳۸۹/۳/۲۳	تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۱۰/۲۰	تعداد صفحات: ۱۸۰
<p>چکیده:</p> <p>آیین‌های سوگواری عاشورا در شهرستان اردبیل تنها یک پدیده ساده مذهبی نیست، بلکه چنان کیفیتی را داراست که خصائص یک نمود زنده و فعال فرهنگی و اجتماعی را آشکار می‌سازد. هدف این تحقیق درک و توصیف دقیق و ضخیم مراسم عاشورا در جامعه اردبیل به عنوان یک میراث فرهنگی در زمان کنونی و تحلیل کارکردهای اجتماعی این مراسم در جامعه مورد بررسی است. لذا پژوهش حاضر می‌کوشد با تکیه به روش مردم‌نگاری، توصیفی جامع، عینی و بدون استنتاج ارزشی از سنن و رسوم عزاداری حسینی در اردبیل ارائه دهد و با توسل به نظریات امیل دورکیم و کلیفورد گیرتز، کارکردهای این مراسم را در حیات اجتماعی و فرهنگی مردم بررسی کند. در این پژوهش مفاهیم و پدیده‌ها در موقعیت طبیعی و نه مصنوعی مورد مطالعه قرار می‌گیرند؛ و برای فهم کنش‌های اجتماعی در مراسم عزاداری به تفسیر بازیگران اجتماعی از کنش‌هایشان توجه می‌شود. با این وصف، پس از گردآوری داده‌ها و برای سازمان‌دهی و تعبیر آن‌ها سعی شده است که از رویکردی «اتیک» استفاده شود تا بتوان داده‌ها را به شیوه‌ای علمی با نظریات موجود انطباق داده و نتایج را به آن‌ها مستند کرد. یافته‌های تحقیق در دو دسته کلی «کیفیت و ترتیبات برگزاری مراسم عاشورا» و «علائم و نشانه‌ها در مراسم عاشورا» موضوع‌بندی شده است. نتیجه کلی آن است که افراد با شرکت در مراسم عاشورا، هویت جمعی و تشخص اجتماعی می‌یابند و فردیت آن‌ها در خدمت «وجدان جمعی» قرار می‌گیرد. علائم و نمادهای به‌کاررفته در مراسم عزاداری که مأخوذ از نظام فرهنگی جامعه مورد بررسی است به نوبه خود تعلق عزاداران به یک جمع مشخص را نشان می‌دهند.</p>		
واژه‌های کلیدی: آیین‌های سوگواری، مراسم عاشورا، تحلیل انسان‌شناختی، اردبیل.		

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه و طرح مسئله
۳	۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق
۵	۱-۳- اهداف و سؤالات تحقیق
۷	فصل دوم: ادبیات نظری و پیشینه پژوهش
۸	۲-۱- پیشینه پژوهش
۱۲	۲-۲- ادبیات نظری
۱۳	۲-۲-۱- دین از دیدگاه دورکیم
۱۶	۲-۲-۲- دین و جامعه
۱۷	۲-۲-۳- دین و نمادهای مقدس
۱۹	۲-۲-۴- دین و مناسک
۲۲	۲-۲-۵- مناسک عزاداری
۲۴	۲-۲-۶- دیدگاه‌های گیرتز
۲۷	۲-۲-۷- نماد و معنا از منظر گیرتز
۲۹	۲-۲-۸- دین از منظر گیرتز
۳۶	فصل سوم: روش‌شناسی

۳۷	۳-۱-روش‌شناسی پژوهش
۳۹	۳-۲-روش اسنادی
۴۰	۳-۳-مشاهده مشارکتی
۴۱	۳-۴-مصاحبه
۴۷	۳-۵-زمان و میدان انجام پژوهش
۴۸	فصل چهارم: یافته‌های میدانی
۴۹	بخش اول: کیفیت و ترتیبات برگزاری مراسم عاشورا
۵۰	۴-۱-۱-مراسم استقبال از ماه محرم
۵۲	۴-۱-۲-مسیر تعزیه‌داری زنجیرزان محله عالی‌قاپو در هشتم ذیحجه
۵۳	۴-۱-۳-تشریح مراسم هشتم ذیحجه و ترتیب حرکت دسته در این روز
۵۷	۴-۱-۴-مراسم «شاخسه‌ی»
۵۹	۴-۱-۵-سنت طشت‌گذاری در اردبیل
۶۴	۴-۱-۶-مراسم عزاداری از اول ماه محرم تا روز تاسوعا
۶۸	۴-۱-۷-شمایل‌گشایی
۶۹	۴-۱-۸-عزاداری در بازار سرپوشیده شهر
۷۳	۴-۱-۹-تشریفات حرکت یک دسته برای عزاداری در بازار سرپوشیده
۷۶	۴-۱-۱۰-چگونگی رتبه‌بندی محلات ششگانه برای اجرای مراسم عزاداری
۷۹	۴-۱-۱۱-مسیر تعزیه‌داری عزاداران محله گازران و شعب تابعه (دوم محرم)
۸۰	۴-۱-۱۲-مسیر تعزیه‌داری عزاداران محله سرچشمه و شعب تابعه (سوم محرم)

- ۸۲ ۴-۱-۱۳- مسیر تعزیه‌داری عزاداران محلهٔ عالی‌قاپو و شعب تابعه (چهارم محرم)
- ۸۳ ۴-۱-۱۴- مسیر تعزیه‌داری عزاداران محلهٔ پیرعبدالملک و شعب تابعه (پنجم محرم)
- ۸۴ ۴-۱-۱۵- مسیر تعزیه‌داری عزاداران محلهٔ اوچدکان و شعب تابعه (ششم محرم)
- ۸۶ ۴-۱-۱۶- مسیر تعزیه‌داری عزاداران محلهٔ طوی و شعب تابعه (هفتم محرم)
- ۸۸ ۴-۱-۱۷- تعزیه‌داری بازاریان اردبیل
- ۸۸ ۴-۱-۱۸- روضه‌خوانی
- ۹۰ ۴-۱-۱۹- تاسوعا در اردبیل
- ۹۵ ۴-۱-۲۰- عاشورا در اردبیل
- ۱۰۰ ۴-۱-۲۱- مراسم شام غریبان و «سحر مزاری»
- ۱۰۱ ۴-۱-۲۲- تعزیه یا شبیه‌خوانی
- ۱۰۳ ۴-۱-۲۳- پیشینهٔ تعزیه در اردبیل
- ۱۰۷ ۴-۱-۲۴- سبک اجرایی تعزیه
- ۱۰۸ ۴-۱-۲۵- عوامل اجرایی تعزیه
- ۱۰۹ ۴-۱-۲۶- نماد و نشانه در تعزیه
- ۱۱۳ ۴-۱-۲۷- روایت گفتگوهای یک میدان شبیه‌خوانی در اردبیل
- ۱۳۶ بخش دوم: علائم و نمادها در مراسم عاشورا
- ۱۳۸ ۴-۲-۱- نماد (symbol)
- ۱۳۹ ۴-۲-۲- انواع نمادها در مراسم عاشورا
- ۱۴۰ ۴-۲-۳- خط‌نوشته‌ها

۱۴۱	۴-۲-۴-نمادهای حیوانی
۱۴۹	۴-۲-۵-نمادهای رنگی
۱۵۶	۴-۲-۶-نمادهای شیء ای
۱۷۴	فصل پنجم: نتیجه گیری
۱۷۵	جمع بندی و نتیجه گیری
۱۸۱	فهرست منابع و مآخذ

فهرست تصاویر

صفحه

عنوان

-
- ۵۲ تصویر ۱-تجمع عزاداران در محله عالی قاپو، هشتم ذیحجه سال ۱۳۸۷
- ۵۶ تصویر ۲-زنجیرزنان محله عالی قاپو در حال ورود به بازار مسگران، ذیحجه سال ۱۳۸۷
- ۵۷ تصویر ۳-زنجیرزنان محله عالی قاپو در حال ورود به راسته بازار، ذیحجه سال ۱۳۸۷
- تصویر ۴-سینه زنان کوچه امام علی در حال برگزاری مراسم طشت گذاری در مسجد محله پیرعبدالملک،
۶۰ سال ۱۳۸۷
- ۶۷ تصویر ۵-آقایان سلیم مؤذن زاده و محمد باقر تمدن(دو تن از مفاخر مداحی اردبیل)
- ۶۷ تصویر ۶-مراسم سوگواری و سینه زنی در مسجد اعظم اردبیل، سال ۱۳۸۸
- ۷۱ تصویر ۷-عزاداری سینه زنان محله عالی قاپو در بازار، سال ۱۳۸۸
- ۷۵ تصویر ۸-شعرخوانی استاد شاهی در بازار، سال ۱۳۸۸
- ۷۸ تصویر ۹-ریش سفیدان محله طوی در سال ۱۳۴۱
- ۷۸ تصویر ۱۰-قسمت سیاه رنگ بیرق محله طوی که منسوب به محله های حیدری می باشد
- ۷۸ تصویر ۱۱-گوشواره و سربیرق طلایی پرچم محله طوی
- ۸۱ تصویر ۱۲-پرچم و عزاداران محله سرچشمه در حین خروج از مسجد سرچشمه، سال ۱۳۸۷
- ۹۱ تصویر ۱۳-مراسم شمع گذاری در سقاخانه حضرت ابوالفضل(ع)
- ۹۲ تصویر ۱۴-سقاخانه حضرت ابوالفضل(ع)، تاسوعای سال ۱۳۸۷
- ۹۹ تصویر ۱۵-خیابان شیخ صفی، عاشورای سال ۱۳۸۷
- ۱۱۱ تصویر ۱۶-استفاده از لباس های رنگی در شبیه خوانی، رنگ قرمز و رنگ سبز

- ۱۱۲ تصویر ۱۷- مخالف خوان‌ها بر روی ازابه، محرم سال ۱۳۸۷
- ۱۴۳ تصویر ۱۸- نماد شیر بر روی پرچم محله طوی
- ۱۴۴ تصویر ۱۹- استفاده از شتر به عنوان محمل کاروان کربلا در مراسم عاشورا
- ۱۴۶ تصویر ۲۰- نماد ذوالجناح در میدان مصلی اردبیل، سال ۱۳۸۱
- ۱۶۰ تصویر ۲۱- نماد شیر و خورشید و شمشیر بر روی پرچم محله پیرعبدالملک
- ۱۶۲ تصویر ۲۲- نماد پنجه یا دست
- ۱۶۷ تصویر ۲۳- شش گوشه
- ۱۶۹ تصویر ۲۴- طبل و سنج

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه و طرح مسأله

از واقعه عاشورا حدود ۱۴۰۰ سال می‌گذرد و طی این مدت این واقعه پیوسته در زندگی مردم ایران طنین داشته است. مراسم بزرگداشت عاشورا در ایران، تنها یک پدیده ساده مذهبی نیست، بلکه چنان کیفیتی را داراست که خصائص یک نمود زنده، فعال و پویا، ذوقی و هنری، فرهنگی و اجتماعی را آشکار می‌سازد. لذا به‌درستی، برخی دانشوران رشته‌های علمی مختلف، آیین‌های مذهبی را همانند «پنجره ای به سوی پویایی‌های فرهنگی که از طریق آن‌ها مردم دنیای خود را می‌سازند و آن را مشخص می‌کنند» تلقی کرده‌اند (بل، ۱۹۹۲: ۳).

مراسم عاشورا به عنوان یکی از عناصر فرهنگی اقوام ایرانی ریشه در باورها و اندیشه‌های آن‌ها دارد. این مراسم که در طی دوران‌های متمادی و به‌تدریج شکل گرفته و از نسلی به نسلی منتقل شده‌اند، بدون شک در زندگی اقوام دارای تاثیرات مثبت و منفی بوده‌اند و دلیل ماندگاری آن‌ها هم همین تاثیرات بوده است.

عاشورا، واقعه‌ای که در سال ۶۱ هجری در صحرای سوزان کربلا روی داد و خلوص بی‌بدیل چه در کلیت و چه در عناصر تشکیل‌دهنده اش، آن را به ماندگارترین رخدادهای تاریخی مبدل ساخت، مورد مباحث اعتقادی و تاریخی فراوان بوده است. اما نظر به این که ماندگاری و بقای هر مجموعه یا نظام فکری و رفتاری منوط به کارکردهای آن است و تا هنگامی که کارکرد، فایده و مصلحت عملی داشته باشد، به کار آید، مؤثر باشد و نقشی در زندگی انسان ایفا کند دوام دارد، این جنبه از مسأله کمتر مورد تفحص و توجه قرار گرفته است.

مراسم عاشورا به عنوان واقعیتی مسلّم در زندگی اجتماعی مردمان شیعه ایران از دیرباز شمول-عموم و جایگاه مهمی داشته و در هر منطقه‌ای از ایران با توجه به فرهنگ خاص آن منطقه با جلوه‌ها و شیوه‌های مخصوصی بروز و ظهور نموده است. یکی از مراکز ظهور و بروز پرمعنا و حیرت‌انگیز این مراسم که همیشه با جهات و توجهات اجتماعی ملازم بوده شهرستان اردبیل است. با این ادعا آنچه در این تحقیق محل توقف و تأمل خواهد بود مطالعه آداب و رسوم عزاداری حسینی در اردبیل به صورتی عینی و بدون استنتاج ارزشی است که از کارهای مردم‌شناسی می‌باشد. این تحقیق در پی آن است که با روش مردم‌نگاری، توصیفی جامع از فرهنگ و سنن و رسوم عزاداری حسینی در شهرستان اردبیل ارائه دهد و نقش این مراسم را در حیات فرهنگی و اجتماعی مردم مطالعه کند. بنابراین سؤال محوری پژوهش حاضر را می‌توان چنین مطرح کرد: مردم شیعه اردبیل دارای چه باورها و مناسکی درباره عاشورا هستند و این مراسم چه نقشی در حیات فرهنگی و اجتماعی مردم دارد؟

۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق

اهمیت و ضرورت این پژوهش از چند جهت قابل طرح است:

الف) آشنایی با آداب و رسوم مردمی که در عصر حاضر برخی از عقاید و آداب و رسوم سنتی و اصیل خود را حفظ کرده‌اند مفید به نظر می‌رسد. در زندگی ماشینی و مدرنیزهٔ امروزی که بشر، گاه به‌عمد گاه به‌سهو، در مسیر انکار گذشتهٔ خود گام نهاده، تلاش عالمانه و محققانه در جهت ثبت و ضبط این باورها و رسوم، آن‌ها را از خطر فراموشی در امان نگاه خواهد داشت. این تلاش در تضمین ماندگاری فرهنگ خاص یک قوم که خود نیز جزوی از کل آن به‌شمار می‌رود مفید به نظر می‌رسد. لذا آنچه که نگارنده را به این تحقیق ترغیب و تشویق می‌کند این است که گامی هر چند کوچک در راه مطالعهٔ علمی سنن و آیین‌های زادگاه خود بردارد.

ب) مطالعهٔ مناسک مذهبی از آنجا اهمیت می‌یابد که مردم شناسان و جامعه شناسان رابطهٔ تنگاتنگی را میان این مناسک و نظام اعتقادی و جهان اجتماعی ترسیم می‌کنند. مناسک مذهبی از یک سو به عنوان بخشی از هر فرهنگ با نمادهای مقدس و کارکردهای آن سر و کار دارد (گیرتز، ۱۹۷۳) و از سوی دیگر به عنوان پدیده‌ای اساساً اجتماعی با گروه‌های اجتماعی در ارتباط است- (دورکیم، ۱۳۸۳). بنابراین شناخت مراسم عاشورا به مثابهٔ نظامی فرهنگی و پدیده‌ای اجتماعی و بیان کارکردهای گوناگون آن در یک جامعهٔ خاص می‌تواند دلیل و هدفی مکفی برای کار تحقیق مردم‌شناسی باشد.

پ) مناسک عزاداری عاشورا به عنوان یک مناسک جمعی برای جامعهٔ شیعی اردبیل اهمیت بسیار زیادی دارد و کل جامعه را در فضایی مناسکی قرار می‌دهد. با این وجود، آثار و مطالعات اجتماعی اندکی دربارهٔ آن انجام گرفته است. قَلت مطالعات علمی دربارهٔ مراسم عاشورای اردبیل بویژه با رویکرد انسان‌شناختی، این پژوهش را اهمیتی مضاعف می‌بخشد.

۱-۳-اهداف و سؤالات تحقیق

این تحقیق در پی آن است که با روش مردم نگاری، توصیفی جامع از فرهنگ و سنن و رسوم عزاداری حسینی در شهرستان اردبیل ارائه دهد، نقش این مراسم را در حیات اجتماعی و فرهنگی مردم مطالعه کند و نیز نقش و جایگاه نمادهای بکار رفته در مراسم مذکور را به بررسی کشد.

تلاش این تحقیق متوجه شناخت کارکردهای مثبت اجتماعی مراسم عاشورا خواهد بود. البته بررسی کارکردهای مثبت اجتماعی در این تحقیق به این معنی نیست که چنین مراسمی احیاناً کارکردهای منفی ندارد. باری کارکردهای منفی مراسم عاشورا خود بحث جداگانه‌ای می‌طلبد که از عهده چنین تحقیقی خارج است. هر چند به نظر مرتن زمانی که ما واژه کارکرد را به کار می‌بریم تلویحاً بر مطلوبیت نتایج تأکید می‌کنیم.

بی‌شک این پژوهش در صدد آن نیست که به کلیه سؤالی که در مورد مناسک عاشورا مطرح است پاسخ گوید چه مطالعه علی و تاریخی مراسم عاشورا و فهم صحت و سقم محتویات و عناصر آن از منظر درون دینی، تفصیلی عظیم می‌طلبد و از حوزه مقال بیرون است. هدف پژوهش حاضر، فهم جایگاه مراسم عاشورا به مثابه «نظام فرهنگی» و «پدیده اجتماعی» در زندگی مردم اردبیل در شرایط کنونی است. این هدف انسان‌شناختی را می‌توان در اهداف جزئی ذیل مورد امعان نظر و بررسی قرار داد:

- فهم رابطه متقابل مراسم عاشورا و حیات اجتماعی و فرهنگی مردم در جامعه مورد بررسی.
- بررسی کارکردهای مختلف اجتماعی مراسم عاشورا در جامعه مورد بررسی.
- درک و توصیف ضخیم مراسم عاشورا به عنوان یک میراث فرهنگی در زمان کنونی در جامعه مورد بررسی.
- بررسی نقش نمادها و دلالت‌های معنایی آن‌ها در مراسم عاشورا در جامعه مورد بررسی.

بر مبنای اهداف یادشده و رویکرد نظری پایان‌نامه، پرسش‌های خاصی برای فرایندهای مختلف تحقیق در نظر گرفته شده که به روال ذیل به آن‌ها اشاره می‌شود:

- کارکردهای مراسم عاشورا در زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم چیست؟
- حیات اجتماعی و فرهنگی مردم چه تأثیری بر صورتبندی این مراسم دارد؟
- ویژگی‌های صوری و معنایی و شکل اجرایی مراسم عاشورا به چه نحو است؟
- کاربرد نمادها و نقش آن‌ها در مراسم چگونه است و وجه نشانه‌شناسی این نمادها چیست؟

فصل دوم

ادبیات نظری و پیشینه تحقیق